

เรื่อง สะพานนรรัตน์สถาน : จุดเชื่อมต่อสำคัญระหว่างสองฟากฝั่งคลองบางลำพู

นางสาวเจนจิรา สีหราช*

ภาพที่ ๑ ภาพการจัดแสดงแบบจำลองของสะพานนรรัตน์สถาน
ภายในห้องนิทรรศการชุมชนบางลำพู

วิถีชีวิตของผู้คนมีความผูกพันกับสายน้ำมาตั้งแต่อดีต จะเห็นได้ว่าการสร้างบ้านแปงเมืองนับแต่อดีต จวบจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ล้วนเลือกสรรพื้นที่บริเวณริมแม่น้ำเป็นสำคัญ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ ทรงย้ายราชธานีจากบริเวณฝั่งกรุงธนบุรี มาตั้งพระบรมมหาราชวังทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา และสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๒๕ หลังจากนั้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เกณฑ์แรงงานชาวเขมรชุดคลองรอบกรุง^๑ ตั้งแต่บริเวณวัดบางลำพู หรือวัดสังเวชวิศยารามในปัจจุบัน เรื่อยไปจนถึงบริเวณวัดสามปลื้ม หรือวัดจักรวรรดิราชาวาสในปัจจุบัน เกณฑ์แรงงานชาวลาวเวียงจันทน์ก่อสร้างกำแพงพระนคร ป้อมปราการ และประตูเมือง เลียบไปกับคลองรอบกรุง การขุดคลองรอบกรุงในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ขึ้นแรก เพื่อเป็นการกำหนดขอบเขตบริเวณของพระนคร และเป็นแนวปราการสำคัญในการป้องกันอริราชศัตรู และอีกบทบาทหนึ่งที่สำคัญ คือเป็นเส้นทางหลักที่ผู้คนใช้ในการคมนาคม นอกจากนี้ยังมีการสร้างสะพานข้ามคูคลองหลายแห่งเพื่อประโยชน์ในการเดินทางเชื่อมต่อระหว่างผู้คน รวมทั้งเชื่อมโยงการเดินทางและการติดต่อค้าขาย

* ภัณฑารักษ์ปฏิบัติการ ฝ่ายจัดแสดง ส่วนจัดแสดง ๒ กองส่งเสริมและพัฒนาทรัพย์สินมีค่าของรัฐ กรมธนารักษ์

^๑ คลองรอบกรุง เป็นชื่อที่ได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช แต่ชาวบ้านมักนิยมเรียกชื่อคลองตามสถานที่สำคัญที่คลองไหลผ่าน เช่น “คลองบางลำพู” เนื่องจากไหลผ่านวัดบางลำพูหรือวัดสังเวชวิศยารามในปัจจุบัน เรียกว่า “คลองวัดเชิงเลน” เนื่องจากไหลผ่านวัดเชิงเลนหรือวัดบพิตรพิมุขในปัจจุบัน หรือ “คลองโอ่งอ่าง” เนื่องจากในอดีตหน้าวัดเชิงเลนเป็นที่จอดเรือสินค้าประเภทเครื่องปั้นดินเผาของชาวจีนและชาวมอญ

การสร้างสะพานข้ามแม่น้ำคูคลองในสมัยแรกเริ่มมีทั้งสะพานไม้ สะพานอิฐ และสะพานศิลาแลง มีลักษณะโครงสร้างเรียบง่าย ส่วนใหญ่เป็นสะพานขนาดเล็ก เพื่อสะดวกแก่การเรือถนนในคราวมีศึกสงคราม ในขณะเดียวกันก็มีการสร้างสะพานไม้ขนาดใหญ่เพื่อให้ช้างศึกสามารถเดินข้ามได้ และมักเรียกว่าสะพานช้าง^๒ เช่น สะพานช้างเสี้ยว^๓ สะพานช้างโรงสี^๔ เป็นต้น การสร้างสะพานขนาดใหญ่และมั่นคงแข็งแรงเริ่มปรากฏ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ เนื่องด้วยสมัยนี้ไม่มีศึกสงคราม จึงเริ่มมีการปรับปรุงสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ให้มั่นคงถาวรมากขึ้น

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลอง ผดุงกรุงเกษม เพื่อขยายอาณาเขตของพระนครให้กว้างขึ้น และมีการตัดถนนหลายสาย เช่น ถนนเจริญกรุง ถนนตรง ถนนบำรุงเมือง ถนนเฟื่องนคร การติดต่อค้าขายกับต่างชาติเริ่มมีบทบาทสำคัญ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจาก ชุมชนริมน้ำ เปลี่ยนเป็นการสร้างตึกแถวตามแนวถนน จนเกิดเป็นย่านชุมชนการค้าต่าง ๆ จวบจนในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ มีการปรับปรุงพระนครครั้งใหญ่ประกอบกับการขยายตัวของเมือง ส่งผลให้พื้นที่บริเวณพระนคร และย่านบางลำพู เกิดการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพที่สำคัญ มีการตัดถนน และขุดคลองเพิ่มขึ้นหลายสาย มีการตัดถนนใหม่ซ้อนทับลงไปบนโครงข่ายคูคลองดั้งเดิม การขยายตัวของเมือง ในสมัยนี้เป็นจุดเปลี่ยนวิถีชีวิตที่สำคัญ ส่งผลให้มีการสร้างสะพานที่มั่นคงถาวรขึ้นเป็นจำนวนมาก เพื่อเชื่อมต่อถนน สายต่าง ๆ และสอดคล้องกับการขยายตัวของชุมชนเมือง หนึ่งในสะพานที่ถูกสร้างขึ้นในย่านบางลำพู นั่นก็คือ สะพานนรรัตนสถาน สะพานเหล็กโค้งข้ามคลองบางลำพูที่มีเรื่องราวความเป็นมาที่น่าสนใจ

สะพานนรรัตนสถาน : สะพานเหล็กโค้งแห่งเดียวในย่านบางลำพู

สะพานนรรัตนสถาน เป็นสะพานข้ามคลองรอบกรุง ที่ตั้งอยู่ในย่านบางลำพู บริเวณที่ชาวบ้านเรียกกันว่า คลองบางลำพู สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๒^๕ เป็นจุดเชื่อมต่อที่สำคัญสำหรับให้คนทั้งสองฟากใช้สัญจรไปมา จากเอกสาร ของกระทรวงนครบาล ในสมัยรัชกาลที่ ๕ เรื่อง ความเห็นกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ว่าด้วยคลองและสะพานข้ามคลอง ซึ่งเป็นเอกสารที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรฤทธิ์ ทรงจัดทำขึ้นภายหลังจากที่ได้ทรงทำการสำรวจ สภาพสะพานต่าง ๆ ภายในกรุงเทพฯ เพื่อถวายสมเด็จพระราชปิตุลา บรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๓๐ มีใจความตอนหนึ่งกล่าวว่า

“...สะพานทำด้วยไม้หลักแพอย่างเก่าข้ามคลองคูพระนครริมบ้านพระยานรรัตนราชมานิตย มีเสาดั้งละ ๑๒ ต้น กว้าง ๕๑๖ ศอก ลำคลองกว้าง ๑๒.๑๑ วา มีกระดานปู ๒ แผ่น เสาดสะพานเพรียงกักร้อนจวนจะขาดทั้ง ๒๔ ต้น พื้นเชิงสะพานชำรุดทั้ง ๒ ฟาก สะพานนี้ไม่ได้ความว่าผู้ใดทำ แต่เห็นจะเป็นของหลวง...”^๖

^๒ ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทย สมัย พ.ศ. ๒๓๕๒ - ๒๔๕๓, (กรุงเทพฯ : ศิลปะบรรณาการ, ๒๕๔๕), หน้า ๗๕.

^๓ สะพานช้างเสี้ยว ปัจจุบันเป็นที่ลาดของเชิงสะพานสมเด็จพระปิ่นเกล้า

^๔ สะพานช้างโรงสี เรือถนนและสร้างขึ้นใหม่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว คงใช้ชื่อว่า “สะพานช้างโรงสี” ปัจจุบันเป็นสะพานคอนกรีตเสริมเหล็ก

^๕ สำนักการโยธา กรุงเทพมหานคร. จดหมายเหตุเล่าเรื่องสะพานเมืองบางกอก เล่ม ๑. (ม.ป.พ). ๒๕๕๘.

^๖ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารเย็บเล่มกระทรวงนครบาลรัชกาลที่ ๕ ร.๕. น.๑/๕ เรื่อง ความเห็นกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ว่าด้วยเรื่องคลองและสะพานข้ามคลอง (ร.ศ. ๑.๖-๔ ธันวาคม ๑๑๐)

จากข้อความในเอกสารดังกล่าว ทำให้ทราบว่า แต่เดิมสะพานข้ามคลองบางลำพู ที่ตั้งอยู่ใกล้บ้านพระยานรรัตนราชมานิตย และยังมีชื่อเรียก สร้างขึ้นตามแบบสะพานดั้งเดิมที่ใช้ไม้ซุงมาตอกติดกันเป็นแพเพื่อรองรับพื้นไม้กระดาน มีเสาฝั่งละ ๑๒ ต้น สะพานกว้าง ๕๑๖ ศอก หรือประมาณ ๒๘๕ เมตร ลำคลองกว้าง ๑๒.๑๑ วา หรือประมาณ ๒๔.๒๒ เมตร มีกระดานปู ๒ แผ่น เสาชำรุดโดนเพรียงกัดกร่อน พื้นสะพานชำรุด ไม่ปรากฏชื่อผู้สร้าง

จากนั้นใน พ.ศ. ๒๔๓๙ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รื้อสะพานไม้ และสร้างสะพานขึ้นใหม่ โดยสร้างเป็นสะพานเหล็กโค้ง แล้วเสร็จใน พ.ศ. ๒๔๔๒ ได้รับพระราชทานนามว่า “สะพานนรรัตนสถาน” เพื่อเป็นเกียรติแก่เจ้าพระยานรรัตนราชมานิต (โต มานิตยกุล) ซึ่งมีนิวาสสถานอยู่ในบริเวณนั้น โดยการก่อสร้างสะพานในคราวนี้ได้ใช้เทคโนโลยีทางวิศวกรรมตามอย่างชาติตะวันตกผสมผสานกับงานช่างอย่างเก่าของไทย ก่อสร้างเป็นลักษณะสะพานเหล็กโค้ง มีความคงทนถาวรมากขึ้น แต่พื้นสะพานยังคงทำจากแผ่นไม้ มีล้อด้านล่างสำหรับชักเปิด - ปิด ให้เรือสัญจรผ่านได้ ซึ่งมีลักษณะเดียวกับ สะพานสุประดิษฐ์^๗ และสะพานผ่านฟ้าลีลาศ^๘ ที่รัชกาลที่ ๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นในเวลาไล่เลี่ยกัน

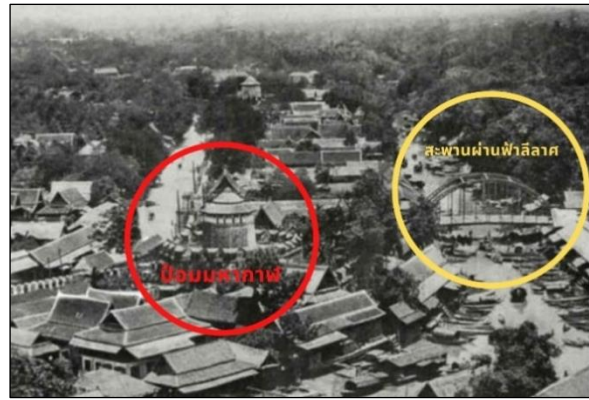

ภาพที่ ๒ พระยานรรัตนราชมานิต (โต มานิตยกุล)

ข้าหลวงในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยานรรัตนราชมานิต เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๘ และถึงแก่อสัญกรรมเมื่อวันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๔๕๔

^๗ สะพานสุประดิษฐ์ สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๕ พ.ศ. ๒๔๓๔ เป็นสะพานข้ามคลองผดุงกรุงเกษม มีลักษณะเป็นสะพานเหล็กโค้ง พื้นไม้ มีล้อด้านล่างสำหรับชักเปิด - ปิด ให้เรือสัญจรผ่านได้ โดยในสมัยรัชกาลที่ ๖ ได้รื้อและสร้างสะพานขึ้นใหม่ และพระราชทานนามว่า สะพานเจริญสวัสดิ์ ๓๖

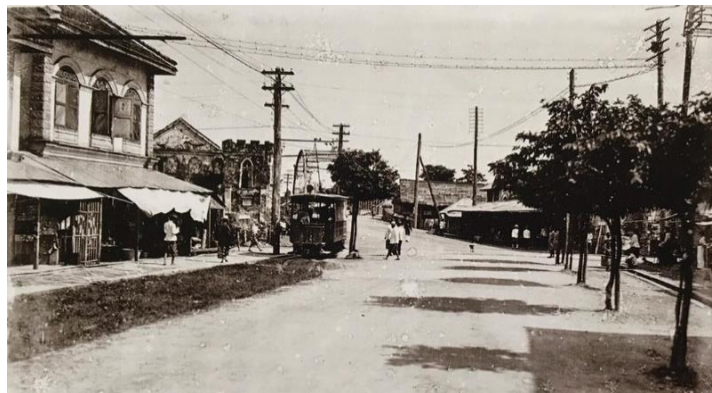
^๘ สะพานผ่านฟ้าลีลาศ เดิมเป็นสะพานเหล็กโค้ง สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นสะพานข้ามคลองรอบกรุง ตั้งอยู่ใกล้กับป้อมมหากาฬ และประตูพยุหิบาทหรือประตูยอด (ประตูถูกรื้อถอนในคราวก่อสร้างถนนราชดำเนิน)

ภาพที่ ๓ (ซ้าย) สะพานสุประดิษฐ์ เมื่อครั้งเป็นสะพานเหล็กโค้ง
ที่มา : เพจเฟซบุ๊ก ฉายานิทรรศน์ เข้าถึงเมื่อวันที่ ๓๑ สิงหาคม ๒๕๖๓

ภาพที่ ๔ (ขวา) ภาพถ่ายแสดงให้เห็นป้อมมาหากาฬ และสะพานผ่านฟ้าลีลาศเมื่อครั้งเป็นสะพานเหล็กโค้ง

แม้ว่าจะมีชื่ออย่างเป็นทางการ แต่ชาวบ้านทั่วไปมักนิยมเรียก “สะพานเหล็กโค้ง” ตามลักษณะของราวสะพาน ดังปรากฏข้อความในหนังสือกรุงเทพฯ เมื่อวานนี้ ความว่า “...ถนนจักรพงษ์ตั้งต้นจากสะพานเลี้ยวยาวไปจนจดถนนพระสุเมรุ บางลำพู ซึ่งข้ามฟากไปก็เป็นประตูเมืองเก่าชรา บานประตูขาดหายครึ่งหนึ่ง ออกประตูไปก็เป็นสะพานนรรัตน์สถาน ซึ่งชาวบ้านเรียกสะพานโค้ง เพราะมีโครงเหล็กเป็นครึ่งวงกลมสูงใหญ่อยู่สองข้างราวสะพาน...”^๙ นอกจากนี้ยังทำให้ทราบว่า สะพานนรรัตน์สถาน ตั้งอยู่ใกล้กับประตูเมืองเก่า ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานจากภาพถ่ายเก่าในสมัยรัชกาลที่ ๕ แสดงให้เห็นพื้นที่บริเวณเชิงสะพานนรรัตน์สถาน และรรางสายสามเสน ขณะแล่นผ่านแยกบางลำพู ด้านซ้ายของสะพานยังปรากฏแนวกำแพงเมืองเดิม และข้าง ๆ กันมีหอคอยอย่างฝรั่ง ซึ่งหอคอยดังกล่าวนี้ถูกสร้างขึ้นในคราวที่มีการรื้อประตูเมืองเก่าในสมัยรัชกาลที่ ๕^{๑๐}

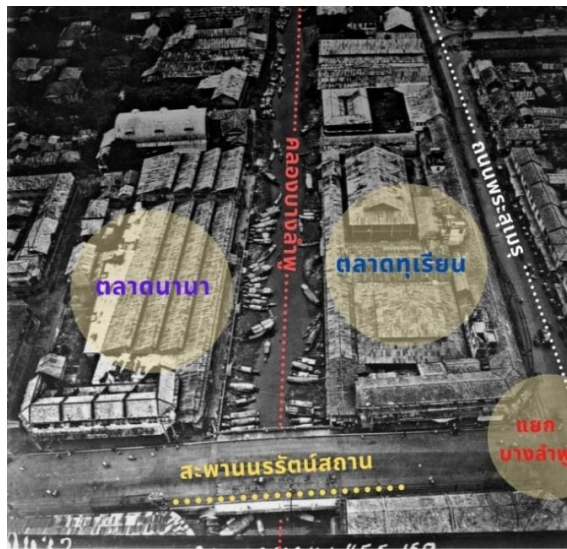

ภาพที่ ๕ ภาพถ่ายบริเวณเชิงสะพานนรรัตน์สถาน แสดงให้เห็นลักษณะของสะพานเหล็กโค้ง และรรางสายสามเสน ขณะแล่นผ่านแยกบางลำพู ด้ายซ้ายยังปรากฏแนวกำแพงเมืองเดิม และหอคอยอย่างฝรั่ง
ที่มา : สำนักหอจดหมายเหตุ กรมศิลปากร กรุงเทพมหานคร, (๒๕๖๓)

^๙ กาญจนา นาคพันธุ์, กรุงเทพฯ เมื่อวานนี้, (กรุงเทพฯ : สารคดี, ๒๕๔๒) .

^{๑๐} สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. फिल्मกระจกจดหมายเหตุ หนึ่งพันภาพประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ เล่ม ๒ เฉลิมฟิล์มกระจก ฉลองมรดกความทรงจำแห่งโลก. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง. ๒๕๖๓.

ในอดีต บริเวณที่สะพานนรรัตนสถานทอดข้ามผ่านคลองบางลำพู เต็มไปด้วยเรือขนส่งสินค้าจำนวนมาก ถือเป็นย่านการค้าที่สำคัญแห่งหนึ่งในพระนคร และเป็นจุดเชื่อมต่อที่สำคัญระหว่างผู้คนสองฟากคลองบางลำพู ประกอบกับบริเวณใกล้เคียงเป็นที่ตั้งของตลาดค้าขายสินค้าขนาดใหญ่ ๓ แห่ง ได้แก่ ตลาดนานา ตลาดทุเรียน ตลาดยอด มีทั้งตลาดเช้า ตลาดโต้รุ่ง ขายสินค้านานาชนิดทั้งอาหารและพืชผลทางการเกษตร นอกจากนี้ช่วงสมัยรัชกาลที่ ๕ เรือยังไปจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๗ ย่านบางลำพูยังเป็นแหล่งรวมมหรสพใหญ่ใจกลางพระนคร เนื่องจากมีโรงลิเก โรงละคร โรงหนัง ตั้งอยู่ในพื้นที่บริเวณนี้เป็นจำนวนมาก ทำให้บริเวณนี้คลาคล่ำไปด้วยผู้คน ตลอดทั้งกลางวันและกลางคืน สะพานนรรัตนสถานหนึ่งในเส้นทางสัญจรสำคัญของย่านบางลำพู จึงทำหน้าที่เปรียบเสมือน Land Mark ที่สำคัญของย่านบางลำพูในสมัยนั้น และยังเป็นสิ่งก่อสร้างสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาพระนครให้เจริญทัดเทียมชาติตะวันตก

ภาพที่ ๔ ตัดแปลงจากภาพถ่ายทางอากาศ ชุด Williams Hunt
 ตอนล่างของภาพแสดงให้เห็นสะพานนรรัตนสถานที่ทอดข้ามคลองบางลำพู
 ในอดีตฝั่งซ้ายของคลองบางลำพู คือ ตลาดนานา ฝั่งขวา คือ ตลาดทุเรียน
 ที่มา : สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ภ. WF๒๑๗๑ ภาพถ่ายทางอากาศ
 ภาพบริเวณสะพานนรรัตนสถาน (๒๔๘๙).

นอกจากนี้ในสมัยรัชกาลที่ ๕ สะพานนรรัตนสถานหรือสะพานเหล็กโค้ง ยังสัมพันธ์เชื่อมโยงกับชื่อเรียกพื้นที่ย่านบางลำพู ในบริเวณเชิงสะพานนรรัตนสถาน ตั้งอยู่ใกล้กับสี่แยกบางลำพู ซึ่งมีชื่อเรียกในสมัยนั้นว่า “บางลำพู ประตูใหม่” สันนิษฐานว่า แต่เดิมบริเวณนี้มีประตูเมืองเก่า และถูกรื้อลงในสมัยรัชกาลที่ ๔ ในคราวที่มีการตัดถนนเพื่อขยายพระนคร ภายหลังจากนั้นได้สร้างหอคอย และสะพานเหล็กโค้งข้ามคลองบางลำพูขึ้น ในสมัยรัชกาลที่ ๕ สะพานนรรัตนสถานจึงทำหน้าที่เปรียบเสมือนประตูเมืองใหม่ที่เชื่อมเส้นทางสัญจรระหว่างผู้คนริมสองฝั่งคลอง ทำให้การเดินทางสัญจร ขนส่งสินค้าสะดวกสบายขึ้น ชาวจีนที่เข้ามาค้าขายในช่วงเวลานั้นเรียกย่านบางลำพูว่า “ซินเจิงเหมิน” ภาษาจีนแต้จิ๋ว เรียกว่า “ซินเซี้ยหมึง” แปลว่า “ประตูเมืองใหม่” คำว่า

“บางลำพู ประตูใหม่” จึงเป็นชื่อที่ผู้คนใช้เรียกกันเรื่อยมาจนถึงในสมัยรัชกาลที่ ๗ ดังเช่นปรากฏหลักฐานในใบประกาศโฆษณาของร้านค้าของ นาย ต. เง็กชวน ซึ่งเป็นร้านที่ตั้งอยู่ปากตรอกโรงหนังบางลำพูบริเวณสี่แยกบางลำพู ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๕^{๑๑} ในใบประกาศโฆษณาระบุข้อความว่า “ร้าน นาย ต.เง็กชวน สี่แยกบางลำพู ประตูใหม่ พระนคร สถานที่จำหน่ายสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ”

ภาพที่ ๕ ภาพลายเส้นสะพานนรรัตนสถาน ในอดีตเรียกบริเวณนี้ว่า บางลำพูประตูใหม่
ภาพที่ ๖ ใบประกาศโฆษณาของร้าน นาย ต. เง็กชวน ระบุงิ่กััดของร้านว่าตั้งอยู่บริเวณ สี่แยกบางลำพูประตูใหม่ พระนคร

จากนั้นใน พ.ศ. ๒๔๘๖ สะพานเหล็กโค้ง ถูกรื้อถอนแล้วสร้างใหม่เป็นสะพานคอนกรีตเสริมเหล็ก ราวสะพานเป็นคอนกรีต ปลายสุดของสะพานทั้งสองฝั่งเป็นเสาคอนกรีตทรงสอบสูง ด้านบนติดประดับโคมไฟ บริเวณกึ่งกลางสะพานทั้งสองฝั่งมีข้อความว่า “สะพานนรรัตนสถาน พ.ศ. ๒๔๘๖” สะพานเหล็กโค้งจึงหายไป คงเหลือไว้เพียงชื่อสะพานนรรัตนสถาน และมีลักษณะสะพานเป็นสะพานคอนกรีตดังปรากฏในปัจจุบัน

ภาพที่ ๗ ภาพสะพานนรรัตนสถานในปัจจุบัน เป็นสะพานคอนกรีต มีเสาคอนกรีตทรงสอบสูง ๔ ต้น

^{๑๑} ราตรี อันวารชร. “นาย ต.เง็กชวน*แห่งห้าง ต. เง็กชวน” ในวรรณวิทัศน์ ปีที่ ๘ (พฤศจิกายน ๒๕๕๑) : ๑๘๕ – ๒๐๐.

สรุป

สะพานนรรัตน์สถานเปรียบเสมือนสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างสะพานขึ้น เพื่อความเจริญมั่นคงของพระนคร และเชื่อมต่อเส้นทางคมนาคมทั้งทางบกและทางน้ำ อันก่อให้เกิดประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจและสังคม สอดรับกับการขยายตัวของบ้านเมืองในขณะนั้น ปัจจุบันแม้สะพานเหล็กโค้งจะถูกรื้อถอนไปแล้ว หากแต่เรื่องราวความเป็นมา เทคโนโลยีทางวิศวกรรม และรูปแบบศิลปกรรมยังคงเป็นที่น่าสนใจ พิพิธบางลำพูได้ตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าของสะพานนรรัตน์สถาน จึงจัดให้มีแบบจำลองของสะพานนรรัตน์สถาน เพื่อบอกเล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของชุมชนบางลำพู ชุมชนเล็ก ๆ ที่เต็มเปี่ยมไปด้วยมนต์เสน่ห์ทางวัฒนธรรม

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. **ฟิล์มกระจกจดหมายเหตุ หนึ่งพันภาพประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ เล่ม ๒ เฉลิมฟิล์มกระจก ฉลองมรดกความทรงจำแห่งโลก.** กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง. ๒๕๖๓.

กรมศิลปากร. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, **เอกสารยี่สิบเล่มกระทรวงนครบาลรัชกาลที่ ๕ ร.๕. น.๑/๕ เรื่อง ความเห็นกรมหมื่นนเรศวรฤทธิ์ว่าด้วยเรื่องคลองและสะพานข้ามคลอง (ร.ศ. ๑๖-๔ ธันวาคม ๑๑๐).**

ชัย เรื่องศิลป์. **ประวัติศาสตร์ไทย สมัย พ.ศ. ๒๓๕๒ - ๒๔๕๓.** กรุงเทพฯ : ศิลปะบรรณาการ, ๒๕๔๕.

ราตรี ธันวาคม. **“นาย ต.เง็กชวน*แห่งห้าง ต. เง็กชวน”** ใน **วรรณวิทัศน์ ปีที่ ๘ (พฤศจิกายน ๒๕๕๑) : ๑๘๕ - ๒๐๐.**

สำนักการโยธา กรุงเทพมหานคร. **จดหมายเหตุเล่าเรื่องสะพานเมืองบางกอก เล่ม ๑. (ม.ป.พ). ๒๕๕๘.**